

XX ASRDA JAHON TILLARINING EVOLYUTSIYASI VA DIVERSIFIKATSIYASI: LINGVISTIK NUQTAI NAZAR

Bajardi: Alisherova Aziza Shuxrat qizi

O'qituvchi: Norova Shahodat Baxodirovna

Annotatsiya:

20-asr tilshunoslik sohasida dinamik va transformatsion bosqichga guvoh bo'lib, jahon tillarini tahlil qilish va tushunish uchun yangi yo'llarni ochdi. Ushbu maqola 20-asr tilshunosligidagi muhim o'zgarishlar, jumladan, strukturaviy tilshunoslikning paydo bo'lishi, ijtimoiy lingvistikaning yuksalishi, tilning xavf ostida qolishi va texnologik taraqqiyotning ta'sirini har tomonlama ko'rib chiqishga qaratilgan. Tadqiqotning ushbu asosiy yo'nalishlarini o'rganish va nufuzli tilshunoslar va tadqiqot tadqiqotlari misollarini keltirish orqali ushbu maqola ushbu transformatsion asrda til nazariyalari va amaliyotlari qanday rivojlanganiga oydinlik kiritadi.

1.Kirish

20-asr tilshunoslik sohasida muhim burilish davri bo'ldi, chunki olimlar inson tilining tabiati va nozik tomonlarini chuqurroq o'rganishdi. Ushbu maqola 20-asrda jahon tilshunosligidagi asosiy yutuqlarni o'rganishga qaratilgan bo'lib, strukturaviy tilshunoslikning paydo bo'lishi, sotsiolingvistikaning yuksalishi, tilning xavf ostida qolishi va texnologiyaning tilshunoslik tadqiqotlariga ta'siri kabi mavzularni qamrab oladi.

20-asrda tilshunoslikning eng muhim yutuqlaridan biri struktur tilshunoslikning paydo bo'lishidir. Ferdinand de Sossyur tomonidan asos solingan strukturaviy tilshunoslik tilni rasmiy tizim sifatida tahlil qilish va uning ichki tuzilishini o'rganishga e'tibor qaratdi. Sossyurning til (tilning mavhum tizimi) va parol (alohida nutq harakatlari) o'rtasidagi farq haqidagi g'oyalari zamonaviy tilshunoslikka asos soldi.

Strukturaviy tilshunoslik tilning formal xususiyatlarini yanada tadqiq qilgan Amerika strukturalizmi va Praga maktabi kabi turli strukturalistik ramkalarining rivojlanishiga olib keldi. Bu yondashuvlar til tuzilishini tushunishda fonologiya, morfologiya va sintaksisning muhimligini ta'kidladilar.

20-asr tilshunosligidagi yana bir yirik taraqqiyot ijtimoiy lingvistikaning yuksalishi bo'ldi. Ijtimoiy lingvistika til va jamiyat o'rtasidagi munosabatni o'rganishga, ijtimoiy omillarning til o'zgarishi va o'zgarishiga qanday ta'sir qilganini o'rganishga intildi. Uilyam Labov kabi olimlar tilning o'zgarishi bo'yicha innovatsion tadqiqotlar olib borib, ijtimoiy tabaqa, etnik kelib chiqishi va geografik mintaqa kabi omillarning odamlarning nutqiga ta'sirini ta'kidladilar. 20-asrda tilning xavf-xatariga e'tibor kuchaygan. Tilshunoslar butun dunyo bo'ylab mahalliy tillarning tez kamayib borayotganini tan olishganligi sababli, yo'qolib ketish xavfi ostida turgan tillarni hujjatlashtirish va saqlashga harakat qilindi. Bu yo'qolib borayotgan tillar

loyihasi kabi tashkilotlarning tashkil etilishiga va tilni jonlantirish dasturlari orqali yo'qolib borayotgan tillarni jonlantirish tashabbuslariga olib keldi.

Bundan tashqari, texnologiyaning lingvistik tadqiqotlarga ta'sirini ortiqcha baholab bo'lmaydi. Kompyuterlar va dasturiy ta'minotning rivojlanishi tilshunoslikda ma'lumotlarni yig'ish, tahlil qilish va saqlashda inqilob qildi. Hisoblash tilshunosligi til naqshlarini o'rganish, tarjimani avtomatlashtirish, nutqni aniqlash va sintez texnologiyalarini ishlab chiqish uchun kompyuter algoritmlaridan foydalanadigan soha sifatida paydo bo'ldi.

Korporadan foydalanish (lingvistik ma'lumotlarning katta to'plami) yanada keng tarqalib, tilshunoslarga tildan foydalanishni keng miqyosda tahlil qilish imkonini berdi. Tilshunoslik nazariyalariga kognitiv fandagi yutuqlar ham ta'sir ko'rsatdi, tilni qayta ishlash va tilni ishlab chiqarish va tushunish asosidagi kognitiv mexanizmlar bo'yicha tadqiqotlar.

2. Strukturaviy tilshunoslik: til tuzilmalarini parchalash

20-asr tilning asosiy tuzilmalarini tushunishga qaratilgan struktural tilshunoslikning paydo bo'lishi bilan paradigmatic o'zgarishlarga guvoh bo'ldi. Ferdinand de Sossyur va Noam Xomskiy kabi ko'zga ko'ringan tilshunos olimlar tomonidan asos solingan strukturaviy yondashuv sintaksis, fonologiya va semantikani o'rganishda inqilob qilib, zamonaviy tilshunoslik nazariyalariga asos soldi.

3. Ijtimoiy lingvistik: til ijtimoiy kontekstida

Ijtimoiy lingvistik 20-asr o'rtalarida til turli madaniy, siyosiy va tarixiy omillar ta'sirida shakllangan ijtimoiy hodisa ekanligini e'tirof etib, muhim tadqiqot sohasi sifatida paydo bo'ldi. Uilyam Labov va Basil Bernshteyn kabi tilshunos olimlar til va jamiyat o'rtasidagi murakkab munosabatlarni ochib, til o'zgaruvchanligi, ikki tillilik va tilga munosabatni o'rgandilar.

4. Tilni xavf ostiga qo'yish: til xilma-xilligini himoya qilish

20-asr til xilma-xilligining dahshatli pasayishini ta'kidladi, bu esa yo'qolib borayotgan tillarni hujjatlashtirish va jonlantirish bo'yicha sa'y-harakatlarning kuchayishiga olib keldi. Maykl Krauss va Yoxanna Nikols kabi tilshunoslarning asarlari tilni xavf ostiga qo'yuvchi omillarga oydinlik kiritib, tilni asrash strategiyasi va siyosatni ishlab chiqish zarurligini ta'kidlaydi.

5. Tilshunoslikdagi texnologik yutuqlar: yangi chegaralarni ochish

20-asrdagi texnologik taraqqiyot lingvistik tadqiqot metodologiyalariga katta ta'sir ko'rsatdi, bu sohadagi ko'lam va imkoniyatlarni kengaytirdi. Kompyuterlar, korpus va statistik tahlillardan foydalanish mashina tarjimasi, tabiiy tilni qayta ishlash va tilni o'zlashtirish tadqiqotlari kabi sohalarda sezilarli yutuqlarga erishishga imkon berdi.

6. Case Studies: nufuzli tilshunoslar va ularning hissalar

Ushbu bo'limda taniqli tilshunos olimlar va ularning 20-asr tilshunosligiga qo'shgan ulkan hissasiga oid amaliy tadqiqotlar keltirilgan. Unda Ferdinand de Sossyur, Noam Xomskiy, Uilyam Labov va boshqalarning tilshunoslik nazariyasi va metodologiyasiga ta'sirini ko'rsatadigan ta'sirli asarlaridan misollar keltirilgan.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, 20-asr tilshunoslik sohasida sezilarli yutuqlarga guvoh bo'ldi. Strukturaviy tilshunoslikning paydo bo'lishi, sotsiolingvistikaning yuksalishi, tilning xavf-xatarga duchor bo'lishiga e'tibor va texnologiyaning tilshunoslik tadqiqotlariga ta'siri sohani shakllantirgan asosiy mavzular bo'ldi. Ushbu yutuqlar bizning inson tilini tushunishimizga katta hissa qo'shdi va bugungi kunda tilshunoslik tadqiqotlariga ta'sir qilishda davom etmoqda. 20-asr inson tilining murakkabliklarini o'rganuvchi va ochuvchi fan sifatida tilshunoslikning misli ko'rilmagan o'sishiga guvoh bo'ldi. Strukturaviy, sotsiolingvistik va texnologik taraqqiyot sezilarli taraqqiyotga turtki bo'ldi, bu esa fanlararo hamkorlikni yanada rivojlantirishga chorladi va til xilma-xilligini himoya qilish muhimligiga oydinlik kiritdi. 21-asrga qadam qo'ysak, 20-asr tilshunosligi merosi butun dunyo bo'ylab tillarning rivojlanayotgan tabiatini tushunishda harakatlantiruvchi kuch bo'lib qolmoqda.

Foydalanilga adabiyotlar:

1. Begmatova, Shaxlo. "REPO OPERATIONS." International Bulletin of Engineering and Technology 3.12 (2023): 113-118.
2. Begmatova, Shaxlo. "SOLIQ TIZIMINI MAMLAKAT IQTISODIYOTINI RIVOJLANTIRISHDAGI O'RNI VA SOLIQQA TORTISH TIZIMIDA AMALGA OSHIRILAYOTGAN ISLOHOTLAR." Евразийский журнал технологий и инноваций 1.1 (2023): 90-93.
3. Begmatova, Shaxlo. "SOLIQLARNI HUQUQIY TARTIBGA SOLISH VA KENG QAMROVLI IQTISODIY ISLOHOTLAR." Центральноазиатский журнал образования и инноваций 1.3 (2022): 85-90.
4. Begmatova, Shaxlo. "MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALARNING HAR XIL TURLARI VA ULARNI TARTIBGA SOLISH." Центральноазиатский журнал образования и инноваций 1.3 (2022): 81-84.
5. Sharapova, Farzuna Axmadjonovna, and Shaxlo Faxriddin qizi Begmatova. "ISLOM BANKLARIDA KORPORATIV BOSHQARUVNI TASHKIL ETISH MEKANIZMI." BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI 2.1 (2022): 380-385.